

מה יש בשם ?

שיחה על פרשת ויחי

פרשת ויחי היא באופן פרדוקסלי גם פרשת וימות. מסופר בה על מותם של יעקב ושל יוסף, ומוזכר גם מותה של רחל.

הפרשה מגלה שלושה פנים באישיותו של יעקב:

הפן הראשון הוא הפן האישי: יעקב דואג לקבורתו. מהתגלותו של אלוהים אליו הוא יודע שהארץ הובטחה לו ולזרעו אחריו. בואו למצרים היה רק כדי לראות את יוסף. לכן הוא לא רוצה להיקבר במצרים ומבקש מיוסף בנו, ויותר מאוחר מכל בניו, לקחת את גופתו לארץ כנען ולקבור אותה שם.

הפן השני הוא הפן המשפחתי: יעקב מברך את בניו ונכדיו לפני מותו. בעוד שברכת יעקב את נכדיו היא ברכה במובן המסורתי הרגיל, הרי שברכתו את בניו היא מעין ציון טיב הבנים והשלכתו על השבטים לעתיד.

הפן השלישי הוא לאומי-ממלכתי: בברכתו לנכדיו הוא מזכיר את שיבת הבנים אל הארץ, ואת ברכתו לבניו מסיים הכתוב במלים "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר".

את כל התוכן הענייני הזה יוצקת התורה לתוך תבנית מילולית שאחד המאפיינים שלה הוא דילוגים תכופים בין השמות "יעקב" ו-"ישראל".

מה פשר הדבר?

יעקב נקרא כזכור על שם העקב שהחזיק ביד בעת הולדתו – עקבו של עשיו. אבל השם "יעקב" מזכיר יותר את "עקוב" מאשר את "עקב". עקוב פירושו עקום – לא ישר.

הנביא ישעיהו בנבואת הנחמה הכל כך מפורסמת שלו (פרק מ' – הפטרת שבת נחמו) אומר בין היתר "והיה העקב למישור, והרכסים לבקעה". כלומר איתני הטבע ישתנו. כל זאת לשם מה? כדי ש-"ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר". אם כדי להפוך את העקוב למישור צריך לא פחות מאשר מוצא פיו של ה', סימן שהעקוב הוא מאוד מאוד לא ישר! זאת עקמומיות פיזית.

לעומת זאת הנביא ירמיהו מתייחס לעקמומיות רוחנית: "עקב הלב מכל, ואנש הוא, מי ידענו?" (יז, ט).

מי מאתנו לא מכיר את הנטיות המפוקפקות של הלב העקוב? ומי לא התפתה ללכת אחרי הנטיות הללו ולא ראה לאן הן מובילות?

אם כן יעקב הוא עקום, ואפשר שזה מתגלה באישיותו של יעקב אבינו כשהיה צעיר.

באיזו מידה שמו של אדם משפיע על אישיותו?

לפי דעתי במידה רבה מאוד. אישיותו של האדם מעוצבת בשנות חייו הראשונות. ואם הוא נקרא בשם יוצא דופן, הרי שהשם הזה הופך לסיבה ללעג, בוז, הצקות וכל מיני צרות. הדבר נכון במיוחד אצל הילדים, והם יכולים להיות אכזריים בגיל שלהם. הם לא יסתפקו בלגלוג של פעם אחת אלא יהפכו את השם היוצא דופן לעילה למסכת שלמה של הצקות. גם אצל המבוגרים לא חסרה התייחסות מבזה לאדם הנושא שם יוצא דופן. אמנם האדם יכול לשנות

את שמו כשיעמוד ברשות עצמו, אבל אז יהיה מאוחר מדי והצל הארוך של ילדות לא מאושרת יפול על כל חייו.

מכאן החשיבות של מתן שם לתינוק שיהיה ראוי לאדם להיקרא בו.

ידעתי על מקרה אחד שהורים קראו לבתם בשם "אכזבה" מפני שהם ציפו לבן ונולדה בת. תארו לעצמכם את הלעג והבוז שהיו מנת חלקה של הילדה המסכנה הזאת עד שהחליפה את שמה. ועם כל הכבוד לשקספיר, הילדה הזאת לא היתה יכולה להתנחם באמירה שלו "מה יש בשם? הדבר שאנו קוראים לו ורד, עם כל שם אחר יפיץ את אותו ריח נעים". זה אולי נכון לגבי שמות עם משמעות חיובית ומעודדת, אבל ספק אם הוא נכון לגבי שמות עם קונוטציה שלילית ומדכאת.

האיש שנאבק עם יעקב במעבר יבוק ידע את זה טוב מאוד. לכן כשיעקב לא הרפה ממנו ואילץ אותו לברך אותו, הברכה לא היתה כסף ולא זהב, ואפילו לא טל השמיים ושמי הארץ, אלא האיש החליף את שמו מ-"יעקב" ל-"ישראל". הנימוק שלו היה "כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל". כלומר "ישראל" הוא מלשון שררה, מלכותיות וממלכתיות. אפשר שתגידו, כמו שאומר הרמב"ם, שהמאבק התרחש בחלומו של יעקב, או שהאיש ממעבר יבוק היה שרו של עשיו כפי שחלק מהמדרשים אומרים, ושרו של עשיו הוא כאחד האדם. איזה תוקף יכול להיות לדבריו? בהמשך לאותה פרשה (פרשת וישלח) מתגלה אלוהים ליעקב ואומר לו את אותם דברים:

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֶךָ יַעֲקֹב לְאִי־יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב, כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ, וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: (בראשית, לה, י')

כלומר ששינוי השם מקבל אישור אלוהי.

את המילה "ישראל" אפשר גם לפרק ל-"ישר" ו-"אל" ולומר שישראל הוא ישר לפני אל או ישר עם אל.

כמה משפחות הכרתי עם שם משפחה "ישר-אל". בארץ זה עניין של מה בכך, אבל בגולה בין הגויים זה בהחלט דבר יוצא דופן שמעלה השתאות ולעתים מזמין צרות. ובכל זאת המשפחות האלה לא שינו את השם העברי שלהם. את זה כדאי לזכור כשמשמיעים את "היהודי הגלותי" בארץ.

אם כן "ישראל" מסמל גם ממלכתיות וגם יושר. צירוף כה נדיר בחיים הציבוריים שלנו!

על ידי כך שהיא מדלגת תכופות בין יעקב לישראל, פרשת ויחי לא מפסיקה לשר לנו רמזים שהעקוב אכן הפך למישור:

לא עוד

האיש ה"עקום" – המניפולאטור המתחכם כדי לעשות רווחים, האיש העושה את מלאכתו רמיה כדי לזכות בטובות הנאה,

אלא

דמות למופת, איש מיושב בדעתו ובעל בעמיו, דמות של נביא ומנהיג, של איש היושר עם אלוהים ואדם, איש שכה נאה וכה יאה לו להיקרא בשם המלכותי "ישראל".

מאת: ניסן אבדי